

МИГРАЦИЈЕ, ГЛОБАЛИЗАЦИЈА, ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

УДК 316.32:316.42(470+571)

Прегледни рад

Српска политичка мисао

број 3/2016

год. 23. vol. 53

стр. 77-100

Данило Ж. Марковић
Београд

РУСИЈА И ЦИВИЛИЗАЦИЈСКЕ ПРОМЕНЕ У САВРЕМЕНОМ ГЛОБАЛИЗИРАЈУЋЕМ ДРУШТВУ

Сажетак

Овај рад анализира концептуално одређење цивилизација, њихов развој и односе у модерном времену. У том контексту, рад истиче значај разноликости њихових односа, а посебно значај организација као што су Евроазијска унија и земље БРИК-а, те будућност планетарне цивилизације као алтернативе постојећој. Аутор истиче да у истраживању и критичком промишљању процеса интеграција треба обратити пажњу на то шта оне представљају са становишта очувања културног идентитета народа и повезано са тим интегритетом и сувереношћу њихових држава.

Кључне речи: цивилизација, проблеми цивилизације, алтернативне цивилизације

1. Промисљање судбине Русије у условима цивилизацијског процеса у савременом глобализирајућем друштву има научни приступ. У том приступу полази се од појмовних одређења

глобализације и цивилизације и плурализма цивилизација у људском друштву, нарочито у његовој савременој фази. Ови појмови од којих се полази не само да су научно верификовани већ и довољно јасни да их може свако разумети¹⁾ и користити, ако то жели, у разумевању најзначајнијих цивилизацијских промена у савременом глобализирајућем друштву на прагу нове друштвене епохе која се исказује кроз нове ресурсе, посебно ограничењем економског раста са аспекта природних ресурса, раста броја становништва и у том контексту прогнозе обезбеђености цивилизације сеоско-домаћинским земљиштем и слатком водом. У таквом приступу промишљању узајамних односа цивилизација у условима глобализације и у тим промишљањима реформи и модернизације као инструментима управљања развојем и превазилажењем кризе светског система.²⁾

Цивилизација је релативно нов појам. Идеју и појмовно одређење цивилизације развили су француски мислиоци осамнаестог века као супротности идеји варваризма. У овом смислу цивилизација се схватала као највише културно груписање људи и најшири ниво културног идентитета који их разликује од других.³⁾ Овакво њено појмовно одређење пружила је стандарде за разликовање друштва током XIX века. У овом смислу је и указивање да су Европљани пуно интелектуалне, дипломатске и политичке енергије посветили развијању критеријума помоћу којих неевропска друштва могу да буду процењена као довољно „цивилизована“ да би била прихваћена као чланови међународног система којим је доминирала Енглеска. У току промишљања овог система постепено се почело говорити о цивилизацијама у множини, што је означило напуштање претпоставке да је постојао један стандард за оно што је цивилизовано, што је ограничено на неколико повлашћених људи или група „елиту човечанства“ а прихватање схватања о постојању многих цивилизација од којих је свака била цивилизована на свој сопствени начин.⁴⁾ Тиме је еволуција цивилизације почела да се схвата као садржај људске

1) Јон Елстер, *Како објаснити друштвено понашање*, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2014, стр. 289.

2) А. В. Акимов, А. Н. Јаковлев, *Цивилизацији в XXI веке. проблемы и перспективы*, Москва, Издат-во-Московского Университета, 2012, стр. 42-100, 135-171.

3) У овом смислу цивилизације су схватане као највеће „ми“ унутар кога се културно осећамо, као код куће, за разлику од свих других „њих“ тамо негде. Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, „Романов“, Бања Лука, 2000, стр. 46.

4) Исто, стр. 43-44.

историје. Ова концепција развоја цивилизације претпоставља повезаност нивоа цивилизованости и нивоа колективизације свих сфера друштвеног живота.⁵⁾

Постоји већи број дефиниција цивилизације. Оне настоје да потпуније изразе њену суштину цивилизација као облика друштвеног живота не свдећи њено значење само на означавање културе, грађанства и образованости.⁶⁾ *Термин цивилизација је један од најсложенијих термина и треба да обухвати укупност ових човекових открића и изума и искаже збир идеја које су у оптицају и збир техничких поступака* треба да изрази степен савршенства науке, уметности и индустријске технике и покаже одређено стање породичног и социјалног уређења и уопште свих социјалних установа и резимира стање приватног и друштвеног живота сагледаних у њиховом јединству.⁷⁾ Притом прихваћено је гледиште о множини цивилизација, тј. „да постоје многе цивилизације од којих је свака цивилизована на свој сопствени начин“ и постоји потреба стварања дефиниције која би изражавала оно што је заједничко свим цивилизацијама.⁸⁾

Један од првих историчара цивилизације Франсоа Гизо⁹⁾ цивилизацију је дефинисао као савршенство грађанског живота прожетим проширењем социјалних односа са најбољом организацијом која обезбеђује повећану производњу средстава која обезбеђују снагу и богатство друштва. Цивилизација је спољни, материјални и унутрашњи, духовни напредак човека у друштву.¹⁰⁾ Фридрих Енгелс (1820-1859) цивилизацију је дефинисао као „онај

5) В. И. Жуков, *Социјални развој и развој цивилизација: дијалектика зависности*, Москва, 1996, стр. 8.

6) Сергеј Бабурин, *Свет империја: територије државе и светски поредак*, Pressing, Београд, 2009, стр. 529.

7) Ови захтеви, према садржају термина цивилизација, су максималистички и њихово уграђивање, у овако назначеном правцу кореспондирају са логиком дефинисања, тј. дефиниције, која треба да резимира битне садржаје који, некада, указују на области и појаве чије садржаје резимирају.

8) Таква дефиниција представљала би и полазиште за истраживање колико и које, цивилизације постоје у савременом „светском друштву“ у какав их однос доводи процес глобализације, да ли у однос негације или прожимања, тачније да ли глобализација доводи до стварања једне светске (планетарне) цивилизације.

9) У настојању да допринесемо дефинисању цивилизације и давању одговора на питања која су у вези са тим, и на која смо указали, полазимо од елемената за ту дефиницију која се налази у неким разматрањима о цивилизацији и од неких постојећих њених дефиниција.

10) Франсоа Гизо објавио је 1828. године: *Историју цивилизације у Европи*, а после две године *Историју цивилизације у Француској* (1830).

ступањ развитка друштва на коме подела рада, размена између појединаца, која из ње проистиче и робна производња која уједињује оба процеса, достижу пун замах и изазивају преврат у целом ранијем друштву¹¹⁾ У новије време цивилизација се дефинише као саморазвијајући друштвени систем, који укључује у себе све социјалне и несоцијалне компоненте историјског процеса, целокупност човечанским деловањем створених материјалних и духовних творевина.¹²⁾ У овом смислу је и схватаће цивилизације по коме она представља укупност природних услова живота са објективно-историјским претпоставкама, који одређују ниво развитка човечанства, изражавајући се у начину живота индивидуе, у њиховој способности општења са природом међусобно.¹³⁾ Овој дефиницији слична је и дефиниција цивилизације по којој је она одређена заједничким објективним елементима, као што су језик, историја, религија, обичаји и институције, али и субјективном самоидентификацијом људи. Анализа дефиниција цивилизације, и истицање њених обележја у другим расправама о њој, указује да модерни појам цивилизације има три елемента: цивилизација означава квалитативно вишу етапу човековог развитка; постоји у одређеном географском простору и представља интегралну целину онога што је човек створио и ствара својом праксом.¹⁴⁾ Усвајајући оно што је заједничко у дефиницијама цивилизације, посебно елементе њеног модерног појма, сматрамо да се *цивилизација, са социолошког становишта, може дефинисати као историјско-антрополошки, социокултурни и историјски тип организације друштва на одређеном географском простору*. Ако се овако одреди цивилизација, онда је култура цивилизацијски подсистем који се налази у функционалном међуодносу са осталим елементима цивилизацијске целине, а цивилизацијски систем је без културе неодржив, пошто она представља његово самоодређење. У ствари, цивилизацијски „систем је склоп међузависних елемената подсистема, па темељне промене у једном од њих изазивају ‘таласе’ у другим деловима“.¹⁵⁾

11) Овакву дефиницију цивилизације Фридрих Енгелс дао је полазећи од схватања да је човечанство у свом развоју прошло кроз три фазе: варварство – предцивилизација, обрада земље – земљорадничка цивилизација. Опширније видети: Фридрих Енгелс: *Порекло породице, приватне својине и државе*, БИГЗ, Београд, 1995, посебно страну 169.

12) Е. Б. Черняк, „Цивилографија“, *Международние этношения*, Москва, 1996, стр. 7.

13) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, нав. дело, стр. 46. Смиља Тартаља, „Цивилизација“, *Енциклопедија политичке културе*, „Савремена администрација“, Београд, 1993, стр. 172.

14) Смиља Тартаља, „Цивилизација“, нав. дело, стр. 172.

15) Јордан Алексић: *Шеста димензија: хоризонти културе*, „Еколибри“, Београд, 1995, стр. 24-25.

2. У развоју људског друштва постојало је више цивилизација,¹⁶⁾ и више цивилизација у истом временском периоду. Међутим, ако преовлађује гледиште о плурализму цивилизација, не постоји сагласност о њиховом броју у појединим периодима људске историје. Арнолд Тојнби сматра да је у историји људског друштва настало 26 цивилизација, од којих су четири биле неуспешне „мртворођенчад“, шеснаест су пропале, (мртве су), а само десет живе.¹⁷⁾ Тако је, сматра Тојнби, остало – не више него десет цивилизација од двадесет шест, укључујући три од пет заустављених. Ових су десет цивилизација – каже Тојнби – *наше сопствено западно друштво, главни део православног хришћанства на Блиском истоку, огранак православног хришћанства у Русији, исламско друштво, хиндуско друштво, главни део далекоисточног друштва у Кини и огранак далекоисточног друштва у Јапану, заједно са три заустављене цивилизације Полинежана, Ескимима и Номада*. Ближе разматрајући ових десет преживелих цивилизација Тојнби је сматрао да су полинежанска и номадска цивилизација биле у својој последњој агонији, и да су седам од осталих осам у све мањем или већем степену под претњом да их уништи или асимилира цивилизација Запада. Шта више не мање него шест од ових седам цивилизација чија је егзистенција угрожена (то значи све осим ескимске цивилизације, чије је рашћење било заустављено у њено рано доба) показују да су већ претрпеле слом и почеле да се распадају.¹⁸⁾

Полазећи од постојања више цивилизација у историји друштва,¹⁹⁾ Тојнби анализира њихов настанак, развој (рашћење) и крај (умирање). *Настанак цивилизација он објашњава као драму изазова и одговора*, тако „да је разлог зашто је једно представља-

16) „Цивилизације немају јасне границе и прецизан почетак и крај. Људи могу да рedefинишу свој идентитет и, као резултат тога, састав и облици цивилизација временом се мењају. Културе се преклапају и делују једна на другу. Цивилизације су смислени ентитети и мада је граница међу њима ретко оштра, оне су стварне.“ (Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, нав. дело, стр. 46).

17) Арнолд Тојнби (1889-1975) своја разматрања о цивилизацијама изнео је у делу *A study of History*, Т 1-12 (1934-1961) из кога је у нас направљен избор у два тома у преводу др Миодрага Лукића, под називом *Истраживање историје I и II*, „Просвета“, Београд, 1970.

18) Арнолд Тојнби, *Истраживање историје*, нав. дело, стр. 237-238.

19) По једном другом схватању, које прихвата плурализам цивилизација, идентичност појединих цивилизација није спорна, и постоји „дванаест важнијих цивилизација од којих седам више не постоји (месопотамска, египатска, критска, класична, византијска, исламска и западна. Неки научници додају православу руску цивилизацију као посебну цивилизацију одвојену од своје родитељске византијске и западне хришћанске цивилизације.“ (Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, нав. дело, стр. 48.).

ло другом лежао у том што сваки од одговора не само да је био успешан у односу на посебан изазов који га је подстакао такође послужио и као средство за стварање новог изазова што је сваки пут израстао из ове ситуације створене успешним одговором“.²⁰⁾ Разматрајући не узроке настанка већ и процес нестанка (распадања) цивилизација, Тојнби разликује претпоследњи ступањ „у опадању и паду“ цивилизације од процеса њеног нестанка.²¹⁾ У овом смислу он указује да је једно од „најупадљивијих обележја распадања“ цивилизације „појава ступња у опадању и паду, код цивилизација у распадању одлаже своју смрт предајући се насилном политичком уједињењу у оквиру ‘универзалне државе’“.²²⁾ Узроке процеса распадања цивилизација он објашњава на следећи начин: „Кад се у историји било којег друштва стваралачка мањина дегенерише у нешто што је само владајућа мањина која покушава силом да задржи позицију коју више не заслужује, на другој страни одвајање пролетаријата који се више не диве спонтано владајућем елементу нити га слободно подржава и који се буну против тога што га сведу на статус неверног ‘вечито пораженог’“.²³⁾ На линији оваквог размишљања Тојнби закључује „природа и слом цивилизације се може сажети у три тачке: неуспех стваралачке снаге мањине, од стране већине као одговор на ово и доследно губитак друштвеног јединства у друштву као целини.“²⁴⁾ У ствари, Тојнби сматра да је крајњи и основни узрок слома цивилизација „провала унутрашњег несклада посредством којег цивилизације губе своју моћ самоодређења“.²⁵⁾

Арнолд Тојнби настојао је да открије и формулише, ако не научну законитост, оно макар неку објективну правилност у настанку и нестанку цивилизација. Његово дело *Истраживање историје* др Радомир Лукић (1914-1999) означио је као монументално, уз указивање да Тојнби у објашњењу историје исказује, у одређеном смислу наивност у недовољном вођењу рачуна о еко-

20) ...Тако се суштина природе рашћења цивилизације показала као елан који је изазвану носио кроз равнотежу успешног одговора и нестабилности што је настајало у рођењу цивилизације, и понављајући се и враћајући се ритам што га имплицира појам рашћења... (Арнолд Тојнби: *Истраживање историје*, нав. дело, стр. 294-295).

21) О настанку и пропадању цивилизација видети и: Б. С. Ерасов, *Сравнительное изучение цивилизаций*, Москва, 2001.

22) Арнолд Тојнби, *Истраживање историје*, нав. дело, стр. 239.

23) Исто, стр. 239.

24) Исто.

25) Исто, стр. 298-299.

номским чиниоцима и творевинама духа у настанку и умирању појединих цивилизација.²⁶⁾

3. У савременом свету, захваћеном процесом глобализације, тј. стварањем јединственог економског, политичког и културног пространства на планети Земљи – стварањем „светског друштва“ – постоји више уникалних цивилизација. Међутим, постоје разлике у идентификацији појединих од њих и објашњењу њиховог односа и њихове историјске перспективе. Тако су по једном гледишту важније цивилизације: *Синичка* (која обухвата заједничку културу Кине и кинеских заједница у Јужној Азији и изван Кине, као и културе Вијетнама и Кореје), *јапанска*, *хинду*, *исламска*, *западна*, *латиноамеричка* и *афричка*.²⁷⁾ По другом схватању важније цивилизације су: западна, кинеска, јапанска, хинду, словенско-православна, латино-америчка и афричка. Разлике у броју и набрајању важнијих цивилизација произилазе из критеријума и њихове идентификације. Али, без обзира на разлике у тим критеријумима, религија је често главна одређујућа карактеристика цивилизације. У овом смислу је и Вебер указивао да су пет светских религија, четири – хришћанство, ислам, хиндуизам и конфучијанизам – повезане са важнијим цивилизацијама. *Међу цивилизацијама постоје суштинске разлике и у језику, култури, историји и политичкој пракси*. Али разлика у религији је још увек најтежа посебност *differentia specifica* цивилизације. Вредносне матрице појединих уникалних цивилизација не само да се разликују већ потенцирају распламсавање фундаменталистичких покрета за њихово очување и реафирмацију у смислу покрета за њихово очување и реафирмацију у смислу повратка коренима и заштити од туђе „вредносне инфекције“.²⁸⁾

У ствари, у свету, па и у савременом свету постојале су и постоје више уникалних цивилизација, а „границе цивилизација одређују објективне међе утицаја великих држава, образујући стабилне, велике просторе сродних народа и држава“.²⁹⁾ Међутим, док су у ранијој историји људског друштва цивилизације биле

26) Међутим, ова наивност, каже Лукић, не умањује значај његових разматрања и закључивања о настанку, развоју и нестанку (умирању) појединих цивилизација. Напротив, његова разматрања и закључивања могу послужити и за разумевање сложених односа цивилизација у савременом друштву глобализације и стварања „светског друштва“ у коме се одвија не само додир, већ и сукоб више цивилизација.

27) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, нав. дело, стр. 48-50.

28) Јордан Алексић, *Шеста димензија: хоризонти културе*, нав. дело, стр. 27.

29) Генадј Зјуганов, *Руска геополитика*, „Култура“, Београд, 1999, стр. 239.

раздвојене временом и простором, (и међу њима додири нису постојали, или били ограничени и повремени)³⁰⁾ у новој историји посебно са, на научним основама, развојем средстава рада и комуникација, додири цивилизација постају реалност, нарочито крајем XIX и почетком XX века, да би крајем двадесетог века, процесом глобализације дошло не само до додира, већ по неким схватањима, и до сукоба цивилизација. Ова предвиђања као да се остварују, у овом новом свету најважнији и најопаснији сукоби су сукоби између људи који припадају различитим културним ентитетима, племенски ратови и етнички сукоби догађају се унутар цивилизација. Насиље између држава и група из различитих цивилизација носи у себи потенцијал да ескалира како се друге државе и групе из ових цивилизација окупљају да подрже „сродне земље“. У овом смислу као да се указује да си конфликти између главних културних групација у свету, тј. уникалних цивилизација: западне, исламске, конфучијанске, јапанске, индијске, итд. све чешћи.³¹⁾

За разумевање постојећих или потенцијалних конфликта међу цивилизацијама треба узети у обзир и поделу цивилизација у два типа *источну* и *западну*. Критеријум ове поделе није географски фактор већ њихова различита материјална и духовна структура.³²⁾ Као обележја источне цивилизације најчешће се наводе: нетржишна привреда, ограничена привредна самосталност и предузетничка иницијатива непосредних произвођача, строга хијерархијска подела и принцип деспотизма ауторитарне врховне власти и поглед на свет који произилази из духа религије, националне или класне идеологије. Међутим, док су обележја источне цивилизације дата изричито, то је указивање обележја за западну цивилизацију доста сложеније. *Она уопштено говорећи, има обележја супротна од обележја источне цивилизације*, пре свега у њеном односу према традицији и као њена основна обележја су: тржишна економија, признавање човека као вредности, правна равноправност (једнакост) и друга обележја која кореспондирају са овим обележјима.³³⁾ Међутим, пошто се ради о групама цивили-

30) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, нав. дело, стр. 52-53.

31) Франсис Фукујама, *Судар култура*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997, стр. 15.

32) Ове цивилизације, иако се не може рећи да се нису „додиривале“, ипак су сачувале своја посебна обележја.

33) Г. В. Гивишвили, „Цивилизација“, *Глобалистика-енциклопедия*, Москва, , стр. 1147-1149.

лизација, ово груписање треба схватити као најопштије уз могућност појединих уникалних цивилизација сврстаних у ове типове имају и своја обележја, само тим цивилизацијама. Исто тако у оквиру њих, као „подсистеми“ могу постојати и посебне цивилизације. Тако у оквиру западне цивилизације постоји *европска цивилизација*. Она постоји будући да цивилизације разних држава Европе испољавају своје јединство и, упркос разлици времена, места и околности, та цивилизација произилази из готово историјских чињеница, повезана је сличним начелима и скоро свуда води истим последицама. По неким схватањима она је у великој мери и резултат вековне борбе против угрожавања из Азије.³⁴⁾

4. Социјално-економску матрицу западне цивилизације чини неолиберални капитализам (који у неку руку и на неки начин добија универзални карактер *неолибералног капитализма* а сазнајну *теорију постмодернизма*). Главне окоснице економске филозофије либерализма као новог доба *модерне* чине схватања људске индивидуе као мере ствари; убеђене у светост приватне својине, потврђивање једнаких могућности као моралног закона друштва, умереност у „уговорни“ основ свих друштвено-политичких установа укључујући и државу; укидање свих државних, верских и сталешких ауторитета који претендују на „општеобавезну истину“, првенство тржишних односа над свим осталим облицима политике (теза „економија – то је судбина; стварање, грађанског друштва“ без сталежа, нације и религија уместо традиционалне државе, и убеђеност да историјски пут западних народа и земаља представља универзални модел развоја и програма за читав свет, који се мора узети за мерило и узор.³⁵⁾ Еволутивним развојем либералног капитализма (означаваног као *Модерна*) настаје постлиберализам означен као постмодерна. Његов основни садржај представља иновирану преформулацију садржаја Модерне, или чак и формулисање нових његових гротеска од којих су значајније: мера ствари није више индивидуа него постиндивидуа „дивидуа“, ... и подругливо схватање делова човека; приватна својина се обогостворује „трансцендизује“ и претвара из онога што човек поседује у оно што самог човека поседује; нестају сви облици ваниндивидуалних ауторитета уопште, свака индиви-

34) Сергеј Бабурин, *Свет империја: територије државе и светски поредак*, нав. дело, стр. 594.

35) Александар Гуљевић Дугин, *Четврта политичка теорија*, MUR publishing, Београд, 2013, стр. 32.

дуа може да мисли о свету шта год хоће што представља кризу уопштавајуће рационалности, а теза, „економија то је судбина“ прелази на тезу „бројчани код – то је судбина“. Међутим, наводимо ове преласке од схватања либерализма на схватања постлиберализма и постмодерне, ради упућивања на озбиљност потреба проучавања промена у идеологији од модерне у постмодерну у критичком промишљању капитализма схватања суштине кризе капитализма на глобалном нивоу.³⁶⁾ Јер, западни свет, западна цивилизација, налази се перманентно у стању унутрашњег рата. Пре отприлике једног века, дошло је до општег нереда у њој, исказујући противуречности између њеног полагања права на рационалност – моралну универзалност. Наука и демократија упадају у неправичност ситуација које су *створене њеном доминацијом*. Ови феномени сами откривају неспособност западне цивилизације да чини било шта друго осим да шири своју доминацију – као прво, као друго своје идеале и норме, и, као треће нараслу неспособност да оно прво дијалектички повеже са другим. *Ова цивилизација заправо открива неспособност да се шири као цивилизација*.³⁷⁾ Она је створена на Западу и раширила се на целој планети и сада пуца по свим шавовима. Глобални изазови су тако озбиљни,³⁸⁾ а она је изгубила могућност да пружа колективни и свеобухватни одговор и зато ће се овакав облик цивилизације распасти. Критичари савременог глобалног капитализма кога представља савремена цивилизација Запада који даје велику моћ економску и политичку шачици моћних, сматрају да он представља зло цивилизације на њему створене, које прикривамо дражима капитализма, и да представља болест човечанства, и као такав је неодржив.³⁹⁾

5. Ако се прихвати ова „дијагноза“ о неодрживости овог капитализма и на њему засноване цивилизације, онда се поставља питање у ком правцу ће ићи промене у друштву, и да ли се може утицати на избор и остварење правца промена. Један од запаженијих одговора даје *Жак Атали*, француски економиста и мисли-

36) Исто, стр. 40.

37) Жан Лик Нанси, „О неспособности Запада да се шири као цивилизација“, *НИИ*, 3063/2009, стр. 57.

38) Две значајне трансформације на светској сцени: појава глобалних проблема у вези са добробити човечанства и премештање глобалне моћи са Запада на Исток, (Збигњев Бжежински, „Где је сад Америка“, *НИИ*, 3034/2009, стр. 63).

39) Ален Бадју, *Капитализам је болест човечанства*, 36 294 г. СКЈ.

лац у књизи *Криза и кратка историја будућности* (2006). Атали сматра да ће после слома Америчке империје промене ићи кроз три таласа. *Прво* ће бити успостављено *Хиперцарство* – уједињено планетарно тржиште без државе. Оно ће остати верно америчким вредностима.⁴⁰⁾ *Други талас* обележиће суперконфликти и колективни хаос. Глобализација се наставља преовладавајућом балканизацијом и локалним доминионима који изазивају конфликти са великим ризицима. *Трећи талас*, будућности – хипердемократија карактерисаће се са успостављањем нове равнотеже између тржишта и демократије. Међутим, овако означен пут развоја цивилизације неће бити линеаран, али прошлост и будућност су делови једног процеса и прошлост нам упркос свему указује на приговоре које треба пратити да би назрели будућност. Оваква супердемократија би, настала светским друштвеним уговором и установљавањем институција глобалног управљања, колективно и правично, ретким привредним ресурсима.⁴¹⁾ Како би се остварила супердемократија из трећег таласа развоја историје, после⁴²⁾ распада западне цивилизације, како замишља Жак Атали то би представљало инаугурацију једне нове етике људске цивилизације. Али, да ли је Аталијево предвиђање и промишљање супердемократије теоријски фундирано и практично оствариво? Остављајући истраживачима историје развоја људског друштва кроз развој цивилизације да траже одговор указујемо да су досадашња научна проучавања планетарне ере, показала да она носи, не само многе опасности већ и *једну нову визију о новој етапи човечанства, о једном новом типу друштва, које би признајући нацију и домовину отворило једну федералистичку везу – унију метанаџија.*⁴³⁾ Али таква глобализација и универзализација света подразумева и хуманистичку свест, коју човечанство до сада није имало. Тај глобализам ујединио би слободне људе, али и нације.

40) У овом таласу разграђиваће се јавне службе, државе и нације. Снага овог хиперцарства је у поретку у војној сили. Оно би могло да уништи целу људску врсту. У основи ова фаза је декадентна са многим унутрашњим контрадикцијама које би довеле до немилосредног уништења долара.

41) У оваквој ситуацији постоји простор за пирате и разне пљачкашке банде које својим деловањем стварају међународну нестабилност. Те групе асоцијалног и криминалног понашања могу доћи у посед оружја за масовно уништење и угрозити опстанак људске врсте.

42) Жак Атали, „Кратка историја будућности“, *НИН*, 3335/2009, стр. 18.

43) Стварање те и такве уније метанаџије исказало би самоостваривање незаустављивог процеса глобализације и универзализације света без разнородних притисака споља од моћних сила.

Јер, дубока је заблуда да је могућа слобода милијарди отуђених индивидуа без свести о припадности властитом језичком, духовном, историјском и националном идентитету. Зато ХХИ век, бар у време догледно генерацијама којима припадамо, неће бити век изумирања, већ нове афирмације нација.⁴⁴⁾

У свету постоји више цивилизација које се „додирјују“ и постоји интеракција између њих. У овом контексту поставља се и питање да ли глобализација, доводи и може довести до оспоравања и нестанка појединих цивилизација од стране једне цивилизације (или) стварања једне светске цивилизације. Другим речима ако *глобализација представља законитост у развоју људског друштва, да ли такву законитост представља и настанак светске цивилизације, са каквим садржајем и обележјима?*⁴⁵⁾ У овом смислу треба схватити и указивање Арнолда Тојнбија, познатог и признатог истраживача цивилизација, који је пишући о нестанку цивилизација, указао да долази *време стварања хармоничне цивилизације, прихватљиве за већину, која неће настати уништавањем других, да би се развила на њеним рушевинама, и у којој привилегована мањина неће потчињавати и тлачити већину.* Услови за остварење такве хармоничне, како каже Тојнби, а ми би додали светске и планетарне цивилизације, чији би географски простор била цела планета Земља, остварени су, и остварују се, развојем на науци засноване технологије. На ову чињеницу указивао је, још средином друге деценије прошлог века, Никола Тесла, пишући: „Постепено поништавање удаљености довешће људска бића у ближи додир и ускладиће њихове погледе“.⁴⁶⁾ Крајем осамдесетих и почетком деведесетих година прошлог века остварен је изузетно успешан брак између информационе технологије и комуникација. Рачунарска техника, оптички каблови, сателитске комуникације и мобилна телефонија омогућују јефтино и брзо комуницирање. У контексту ових промена тече и процес стварања глобалне светске културе. „Моћне материјалне силе иду руку под руку са ткањем духовне нити, стварањем глобалне светске кул-

44) Чедомир Попов, „Вредности српског друштва за будућност, шта Србија мора чинити у ХХИ веку“, *НИИ*, 3/01/08, стр. 21.

45) У одговору на ова питања, треба поћи од чињенице да глобализација доводи до додира савремених уникалних цивилизација на основу промена у техничко-технолошкој основи рада и средствима комуникација, али овај „додир“ не мора да се остварује у конфликтима и негирању, посебно поништавању, нестанку појединих, или свих, уникалних цивилизација.

46) Никола Тесла, *Чланци*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995. стр. 410.

туре. Медијска електронска револуција и њени производи: вести, филмови, уметничке серије и музички хитови прелазе географске границе, хомогенизују животне услове, укусе и погледе⁴⁷⁾ У овом смислу треба схватити и указивање да су „идеје некада путовале као део људског пртљага“, а данас оне путују преко ваздушних путева и нових технологија комуникације. Оно што ваздушни таласи носе јесу наравно, вредности друштва које их прави.⁴⁸⁾ Ова интеракција има незаустављив ток у савременој историји, она је планетарна и представља „црвену нит у развоју светске историје од краја XIX века. Она подразумева не само повезивање привреде, робних, финансијских и других материјалних токова у велике мултинационалне системе, већ и све живљу друштвену, културну, па и политичку комуникацију и прожимање међу земљама, народима, религијама и континентима“.⁴⁹⁾ У савременом свету постоји међузависност његових делова, упркос њиховој разноврсности, неусклађености и многих супротности и сукоба.⁵⁰⁾

Полазећи од дефиниције цивилизација по којој она представља историјско-антрополошки, социо-културни и историјски тип организације друштва и промена које настају глобализацијом, а које се на одређен начин синтетички изражавају у настанку „светског друштва“, *можемо закључити да се глобализацијом остварују услови за настанак нове светске цивилизације (која има планетарни карактер)*. Наиме, глобализација доводи до квалитативно више етапе у развоју друштва, у којој је интегрисано у целину оно што је човек створио и ствара, чији географски простор чини планета Земља.⁵¹⁾ Тиме су створени услови за настанак цивилизација чији је развој омогућен развојем производних снага који је заснован на интеграцији научних и техничких достигнућа која је отпочела, а развијена и унапређена током двадесетог века. Узрочно последични однос између науке и производње довео је до убрзаних и свестраних промена означених као научно-технолошки прогрес. Овај прогрес омогућио је нов квалитет економског развоја на основу нових авангардних технологија, које

47) Салах Гермис, „Глобализација која шокира“, *УНЕСКО гласник*, 1/1007, 1998, стр. 24.

48) Мирослав Печујлић, нав. дело, стр. 1.

49) Чедомир Попов, „Вредности српског друштва за будућност, шта Србија мора чинити у XXI веку“, нав. дело, стр. 58-62.

50) Исто, стр. 62.

51) Ова констатација може се схватити и као научно заснована хипотеза која захтева даље емпиријско истраживање и теоријско промишљање.

омогућавају производњу новог квалитета која кореспондира са новим токовима у општем развоју друштва,⁵²⁾ и доводе не само до низа социјалних последица, већ и до остваривања претпоставки за наставак нове планетарне (светске) цивилизације.

Међутим, *настанак и развој универзалне планетарне цивилизације не значи укидање уникалних цивилизација и њихових култура, које представљају њихово самоодређење*. Различитост култура је веран израз човека – ствараоца, *homo-sapiens*-а, и сваки народ има право да сачува и унапреди своју културу.⁵³⁾ Зато адаптација у глобалном поретку не треба да се своди на механичко копирање и уништавање властитог интегритета.⁵⁴⁾ Али, заштита специфичности своје културе „не значи одсуство еволуције или прилагођавања динамици културе“ планетарног света. Стварање светске планетарне цивилизације зато треба да буде у знаку очувања, обogaћења и ширења културних добара прошлости и прихватање највреднијих доприноса других култура.⁵⁵⁾ У овом смислу је указивано да ће у XXI веку, један од кључних проблема бити очување различитих од културне једнообразности.⁵⁶⁾

Указивање на остваривање процесом глобализације услова за настанак светске планетарне цивилизације треба разликовати од идеје универзалне цивилизације која је постојала у XIX и XX веку. Наиме, „у 19. веку идеја о терету белог човека, помогла је да се оправда проширење западне политичке и економске доминације над западним друштвима. На крају 20. века идеја универзалне цивилизације помаже да се оправда западна културна доминација над осталим друштвима и потреба тих друштава да подржавају западну праксу и институцију“.⁵⁷⁾ Међутим, оваква идеја универзалне цивилизације, налази, наишла је и наилази, не само на малу подршку у другим цивилизацијама, већ и на отворено супротстављање незападних, западној цивилизацији. *Савремене незападне цивилизације настоје да очувају свој идентитет и кад усвајају поједине тековине западне цивилизације, посебно ако се то усвајање врши у процесу модернизације*.⁵⁸⁾ Скоро све не-

52) Т. Тошенко, *Авангарне технологије: социјалне проблеме квалитета радничког савеза*, МГСУ, Москва, 1996, стр. 109.

53) Федерико Мајор, „Сутра је увек касно“, *Југословенска ревија*, Београд, 1991, стр. 70.

54) Мирослав Печујлић, нав. дело, стр. 1.

55) Исто, стр. 88.

56) Федерико Мајор, „Сутра је увек касно“, нав. дело, стр. 87.

57) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, нав. дело, стр. 71-72.

58) Талкот Парсонс, *Модерна друштва*, Градина, Ниш, 1992.

западне цивилизације постоје један или више миленијума, имају искуства позајмљена од других цивилизација на начине којима су повећавале шансе за њихов сопствени опстанак.⁵⁹⁾ Зато модернизација незападних друштава, друштава која не припадају западној цивилизацији, не значи нужно њихово позападњачење. *Модернизацијом та друштва не напуштају своје сопствене културе и не усвајају масовне вредности и институције западне цивилизације.* Било би, као што Бродел примећује, скоро „детињасто“ мислити да ће модернизација или „тријумф цивилизације у једнини“ довести до краја мноштва историјских култура вековима отеловљених у великим светским цивилизацијама.⁶⁰⁾ У ствари, промене у економском развоју, тј. у дисперзији економске развијености и моћи међу земљама, указују да посустаје доминација западних земаља, а настаје експанзија земаља незападне цивилизације, посебно азијских земаља.⁶¹⁾ Као зрела цивилизација, Запад више не поседује ни економски ни демографски динамизам потребан да своју вољу наметне другим друштвима и било који напор да то учини такође је супротан западним вредностима самоодређивања и демократије.⁶²⁾

У контексту оваквог промишљања глобализације, плурализма цивилизације у савременом друштву и њиховог односа и стварања глобалног мегадруштва појмовног одређења светске цивилизације, треба истраживати и промишљати и настанак регионалног повезивања држава које припадају различитим уникалним цивилизацијама, пре свега са становишта њиховог односа према тим и другим цивилизацијама и да ли доприносе нормализацији светске планетарне цивилизације и усклађивању погледа на ту цивилизацију, схваћену као творевину људског рада доприносећи њеном очувању и развијању или разграђивању и уништавању. У овом погледу посебну пажњу заслужују регионалне организације држава изван западне цивилизације (модерне и постмодерне) и могу својим суштинским обележјима представљати и алтернативу западној цивилизацији. У одређивању односа светске цивилизације према посебним цивилизацијама има и неких

59) Семјуел Хантингтон, *Сукоб цивилизација*, нав. дело, стр. 83.

60) М. А. Чешков, *Постиндустријски мир*, РСС, Москва, 2001, стр. 118.

61) Пошто су економски постали успешнији источни Азијати нису оклевали да у поређењу са Западом и другим друштвима нагласе особеност своје културе, а разгласе супериорност својих вредности и начина живота.

62) М. А. Чешков, *Постиндустријски мир*, нав. дело, стр. 345.

тешкоћа повезаних са многозначним терминима, означавајући целину хијерархије социокултурних општости приказујући се као опште признате. Прво, то могу бити у суштини етносоцијални организми. Друго, појмом цивилизације могу бити обухваћене социо-културе ширег значења. Треће, цивилизација може означавати историјски однос социокултурних појава у корелацији са формацијским приступом. Најзад, цивилизација може означавати сва социјална и културна достигнућа човечанства, и онда је реч о светској цивилизацији. Овако схваћена светска цивилизација упија⁶³⁾ себе, резултате делатности многих поколења људи, епоха, континентата и знања која су издржала проверу времена у која су фиксирана у колективном памћењу човечанства и схватањима друштва.⁶⁴⁾

У контексту претходних разматрања чинимо осврт на основна обележја, настанак и структуру, и значај неких регионалних заједница насталих изван западне цивилизације супротстављајући и одбацујући њене вредности, а у једној слободнијој интерпретацији могу сматрати и зачецима једној новој хармоничној цивилизацији у којој мањина неће тлачити већину са ближим додирима посебних цивилизација и усклађености њихових интереса чинећи светску планетарну цивилизацију хуманистичке провенијенције.

6. Једна од првих организација овог карактера регионалног организовања је *Шангајска организација за сарадњу* (ШОС) створена 2001. године од стране Кине, Казахстана, Киргизије, Русије, Таџикистана и Узбекистана. После њеног оснивања као посматрачи или партнери у дијалогу њој су се придружили: Авганистан, Индија, Иран, Монголија, Пакистан, Белорусија, Шри Ланка и Турска. Државе посматрачи су касније изразиле спремност 2014. године и постигле пуноправне чланице ове организације. Ширење ове организације ју је ојачало и допринело њеном статусу у међународним односима. Оно по чему се ова организација (ШОС) разликује од других организација широм планете, изузев Авганистана, је супротстављање тероризму и трговини опојним

63) М.М. Мредлова, *Цивилизација мировија*, стр. 1152.

64) Светска цивилизација претпоставља постојање опште човечанских вредности. То су вредности које су постојане и исказују се као вредности и норме живота који изражавају опште интересе друштва општезначајних за све људе Планете. Али, то су и објекти природе, материјалне и духовне творевине резултат људске делатности чија се вредност признаје у целом свету.

дрогама. Тиме се даје значајан допринос заштити савременом свету од пошаста иза које стоје структуре и њене међународне криминалне групе често финансиране од појединаца и група које своје деловање воде „из сенке“.

Овакво, и слична, окупљања држава утичу, и утицаће, на однос политичких снага на глобалном плану, посебно ако се и кад се својом организацијом и делатношћу приближавају Русији и Кини, источним економским и војним циновским савезима, па и источној цивилизацији у смислу поларизације на Западно и источну цивилизацију (чија смо обележја изложили) и на одређен начин удаљавају и заштићују од западне цивилизације, чиме се моћ постепено удаљава „сели“ од САД и њихових савезника, који у комуникацији са земљама ШОС-а не поштују, или недовољно поштују културни идентитет и суверенитет, захтевајући и одређено понашање.

ШОС није заједница у којој сви морају да се повинују јединственим правилима попут Европске Уније. Напротив, у ШОС-у свака земља-чланица је довољно самостална да изрази своје специфичне ставове, затражи за њих подршку, ако не целокупног чланства онда бар једног његовог дела. У овом смислу илустративно се може навести одбијање Кине, да подржи Русију једну (и то значајну чланицу ШОС-а) по питању војног сукоба у Украјини. У ствари, значајно обележје функционисања Шангајске организације за сарадњу је изузетна прилагођеност њених чланица најсавременијим технолошким трендовима у свету. Та прилагодљивост им омогућава да своје економије доведу у стање сталног успона. Ово се односи и на поједине земље – јужноамеричке државе, чиме се фронт против „развијених“ земаља Запада сваким даном све више учвршћује и јача дистанцирање од њихове цивилизације која припадају западној цивилизацији. Овим процесом који је у основи противуречан, у одређеном смислу, с једне стране врши се технолошко изједначавање, даје се прилика свакоме (многим) да се баве најкомпликованијим пословима, али без уједначавања њихових „култура“, без обзира у којој држави живе.⁶⁵⁾ И тако мада је ШОС, у основи, безбедносна организација, она представља и

65) Са овог становишта аутор је разматрао и односе у Европској Унији, у раду: Danilo Ž. Marković, „Univerzacija tržišne privrede i njen uticaj na odnose u Evropskoj uniji“, *Izzivi globalizacije in družbenoekonomsko okolje EU*, Novo Mesto, 2014. Било би интересно и пожељно проучити у контексту истих односа однос ШОС-а и окружења и економско-еколошког „окоља“.

приближавање, тј. степену приближавања економској сарадњи најразвијенијих технологија.

7. Друга регионална организација, која је по одбацавању туторства развојних капиталистичких (тачније глобално-капиталистичких земаља организованих и вођених интересима САД и њихових савезника, укључујући не само тежњу за економском већ и војном доминацијом са НАТО-ом као инструментом остваривања, ако треба и војном силом, интереса евроатлантске алијансе) и очување својих културних и државних идентитета, је *Евроазијска економска унија* (ЕАУ). Споразумом ЕАУ, између осталог, се предвиђа и прописује постепено укидање заштитних мера и стварање заједничког тржишта, укључујући најбоље уређене гране привреде као што су нпр. фармацеутска индустрија, дистрибуција електричне енергије, финансијске услуге и тржиште нафтних деривата. Али, Евроазијски интеграциони пројекат није у потпуности аналоган Европској унији иако је, може се слободно рећи, у његовом конципирању на одређен начин узимао и европско искуство уз настојање да се избегну грешке које су пратиле остваривање концепта Европске уније. У овом смислу се указује да у ЕУ наднационалне институције имају знатно шира овлашћења, спроводе заједничку спољну политику и имају заједничку валуту, због чега се може рећи да ЕУ представља виши степен интегрисаности која се изражава и у постојању заједничких органа који исказују виши степен интегрисаности. Међутим, кључни циљ *Евроазијске уније није стварање заједничких органа који би својим деловањем изражавали наднационални степен интегрисаности њихових чланица већ формирање јединственог економског простора: слободно кретање робе и услуга, капитала, инвестиција и радне снаге*. Овакав концепт ЕАУ је заживео и показао позитивне ефекте. Споразум о оснивању уније ступио је на снагу пошто су га ратификовале све три државе оснивачи.

Међутим, тиме није закључен број чланица, будући да су неке друге државе показале интересовање за приступање овој заједници. Посебно интересовање за приступање овој Евроазијској унији показала је пре свих *Јерменија*, а за њом не заостаје *Киргистан*. Уз то треба имати у виду да је порастао број земаља и савеза који су заинтересовани да шире партнерство са чланицама Евроазијске уније у циљу склапања споразума о слободној трговини.⁶⁶⁾ Таквих потенцијалних партнера има око четрдесе-

66) Алексеј Лосан, „Оснива ли Русија нову Европску унију или нови СССР“, *Геополитика*, 8, 2014, стр. 14-15.

так. У том смислу треба имати у виду не само преговоре који се воде са Вијетнамом већ и почетак рада заједничке радне групе за проучавање перспектива стварања зоне слободне трговине са Израелом и Индијом.

8. Разматрања интеграције држава исказане и оличене у унијама: Европској и Евроазијској указала су на поступке њиховог настанка, садржаја њихових функција и циљева чијем остварењу теже и последице које производе на разним нивоима и у глобалном друштву и његове облике националног и међународног организовања, пружиле су прилику и за оштрије разматрање о ступњевима интеграција. У том и таквом приступу по схватању руског научника Александра Михајленка постоји пет интеграционих ступњева. Први ступањ исказује се у стварању зоне слободне трговине, други у стварању царинске уније, трећи у стварању јединственог економског простора, четврти у стварању економске уније и пети у коме се економској интеграцији додаје и политичка интеграција. По мишљењу овог респектабилног руског научника Европска унија налази се на петом ступњу, а Евроазијска унија тек настоји да достигне четврти ступањ интегрисаности, и то је највиши ступањ интегрисаности Евроазијске уније. Њено остваривање на петом ступњу отежано је одређеним историјским искуством из прошлости, сарадњом у оквиру СССР и неким њиховим структурама. Наиме, овај аутор сматра да ће на одређени начин и Евроазијска унија проћи оне ступњеве интеграције кроз које је прошла и Европска унија која је у почетку била чисто економска творевина, а да су се касније развијале спољнополитичке, одбрамбене и интеграције других врста, уобличене у све пунијој политичкој интеграцији њених држава чланица.⁶⁷⁾ Теорију у ступњевима интеграција треба свестраније промишљати, посебно са становишта постојећих и очекиваних интеграција у савременом вишеполарном свету.

Са становишта ступњева интеграција држава, оригиналан приступ, по садржају и циљевима чијем остварењу тежи, представља организација БРИК основана у јуну 2009. године чији састав су чиниле Бразил, Кина, Индија, Русија. Његов први самит је одржан у *Јекатеринбургу*, а потом, релативно брзо и у кратком року 15. и 16. априла 2010. године одржан је његов други самит у *Бразилији* на коме је усвојена Декларација и представљен ме-

67) Исто, стр. 15.

ханизам сарадње између земаља БРИК-а. Трећи самит је одржан 14. априла следеће године на коме је усвојена *Декларација* и усвојен план будуће сарадње. Уз то, на овом самиту једногласном одлуком чланова БРИК-а примљена је Јужноафричка Република. Западним научницима чинило се да је концепт БРИК-а нешто попут западних земаља удружених амбицијом да угрозе примат западних држава. Но тај концепт је одувек био много више од поменуте стилске фигуре.⁶⁸⁾ *БРИК је историјска алтернатива англоамеричком монетарном и финансијском систему*. Показатељ настанка те алтернативе била је и одлука БРИК-а од 16. до 17. јула 2014. године о оснивању нове развојне банке са почетним капиталом од 50 милијарди долара који ће касније моћи да се увећа на 100 милијарди. Поред тога и уз то земље БРИК-а *сагласиле су се тј. усагласиле*, и за стварање новог фонда девизних резерви од 100 милијарди долара, тиме се стварала могућност да „азијски тигрови“ не доживе *Волстрип сличан ономе који су доживели 1997. године*.⁶⁹⁾

Оснивањем БРИК-а пратећим финансијским институцијама и огромним материјалним и људским капиталом, у условима кад су две његове чланице биле стални чланови Савета безбедности ОУН-а створени су услови и за успостављање економски ефикаснијег и правичнијег светског система, што је одговарало и новим условима у вишеполарном свету. Новој ситуацији посебно је доприносило и стварање нове развојне банке независне од диктата ММФ и започето супротстављање девизном монополу долара. Јер, монопол долара као у монетарним трансакцијама омогућавао је америчким корпорацијама у спречи са ММФ-ом да себи потчине не само корпорације других земаља, већ и саме те земље.⁷⁰⁾

Председник Владимир Владимирович Путин указао је на настанак и делатност земаља БРИК-а са променом у савременом свету речима: „савремени свет је заиста вишеполаран, сложен и динамичан. То је објективна реалност. Покушаји да се изгради модел међународних односа у коме би се нове одлуке доносиле из једног центра нису ефикасне, често не уроде плодом и у целини гледано осуђене су на неуспех“. Управо зато организација БРИК

68) Ли Пејлин и др., *Друштвена стратификација у земаљама БРИК-а: промене и перспективе*, Завод за уџбенике, Београд, 2014, стр. 12.

69) Вилијем Бигдал, „Посејано семе бољег“, *Руска газета*, прилог уз лист *Политика*, 29.9.2014.

70) Исто.

је прихватљива за многе земље које изражавају спремност да уђу у њен састав као нпр. Индонезија и Турска. Иако БРИК са таквом заинтересованошћу за учлањење нових држава представља озбиљну противтежу вашингтонским структурама, пријем нових чланова треба да буде постепен и упоредно са консолидацијом његових структура. Притом треба имати у виду да земље БРИКС-а (Русија, Бразил, Кина, Индија и ЈАР представљају нову породицу држава, у којој постоје не само здрав разум и саосећање са тешким судбинама других. *С обзиром да се односи међу државама чланицама БРИКС-а уређују на равноправним односима и саосећањем и за тешкоће других очекивати је да овај концепт представља зачетак праведнијег светског економског система што треба посебно имати у виду у разматрању цивилизацијских промена и друштвену судбину Русије као својеврсног стожера тих промена.* У контексту овог и оваквог приступа упоредног осврта на основне токове глобализације, карактеристика цивилизација које их прате, посебно неких од тих интеграција које пројектују а неке и остварују у државама које припадају не само различитим цивилизацијама, регионалним и идејним и идеолошким оријентацијама има кључну улогу као стожер тих организација Русија као држава са бројним становништвом, као вишенационална и вишеконфесионална, или чак може се слободно рећи мултирегионална заједница, са све животнијом Евроазијском унијом, заснованом на новим и различитим принципима од сличних међудржавних организација, посебно Европске уније, представља алтернативу Западу, тачније западној цивилизацији.⁷¹⁾ Али, ову алтернативу треба строгим научним методама промишљати, посебно са становишта указивања да Азија у економском смислу од Запада преузима водећу улогу и да тренутна фаза глобализације указује на стицање „пунолетства“ азијског континента што има за последицу преношење економске моћи са америчке доминације на Кину и Индију. На истој линији треба схватити и указивање да у свету којим доминира мање нас одређују политичка уверења и идеје већ перцепција наше суштине, самопоздање које стичемо својим успесима и поштовање које нам други указују или не указују.⁷²⁾ У оваквом приступу се закључује да ако је двадесети век

71) О овоме видети опширније и рад: Леонид Решетњиков, „Русија је цивилизацијска алтернатива Западу“, *Глобална дестабилизација* (приредили: Слободан Ерић и др.), Geopolitika press, Београд, 2013, стр. 127-134.

72) Dominik Mojsi, *Geopolitika emocija: kako kulture straha, poniženja i nade utiču na oblikovanje sveta*, CLIO, Beograd, 2012, стр. 24, 28.

био и „амерички век“ и „век идеологије“ двадесет први век биће „азијски век“.⁷³⁾ Међутим, да би се схватио садржај и значај ових промена у условима глобализације потребно је знање о њима, и њихово истраживање. Јер, „они који не трагају за знањем и не шире га око себе, не виде даље од свог носа“.⁷⁴⁾ У истраживању и критичком промишљању разних облика интеграција држава у савременом друштву посебну пажњу треба обратити шта оне представљају са становишта очувања културног идентитета народа и повезано са тим интегритетом и сувереношћу њихових држава.⁷⁵⁾

ЛИТЕРАТУРА

- Акимов А. В., Јаковлев А. Н., *Цивилизацији в XXI веке. проблемъ и перспективы*, Москва, Издат-во-Московского Универзитета, 2012.
- Алексић Јордан, *Шеста димензија: хоризонти културе*, „Еколибри“, Београд, 1995.
- Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, „Романов“, Бања Лука, 2000.
- Атали Жак, „Кратка историја будућности“, *НИН*, 3335/2009.
- Бабурин Сергеј, *Свет империја: територије државе и светски поредак*, Pressing, Београд, 2009.
- Бадју Ален, *Капитализам је болест човечанства*, 36 294 г. СКЈ.
- Бжежински Збигњев, „Где је сад Америка“, *НИН*, 3034/2009.
- Бигдал Вилијем, „Посејано семе бољег“, *Руска газета*, прилог уз лист *Политика*, 29.9.2014.
- Гермиш Салах, „Глобализација која шокира“, *УНЕСКО гласник*, 1/1007, 1998.
- Гивишвили Г. В., „Цивилизација“, *Глобалистика-енциклопедия*, Москва.
- Дугин Александар Гуљевић, *Четврта политичка теорија*, MUR publishing, Београд, 2013.
- Елстер Јон, *Како објаснити друштвено понашање*, ЈП „Службени гласник“, Београд, 2014.
- Енгелс Фридрих: *Порекло породице, приватне својине и државе*, БИГЗ, Београд, 1995.
- Ерасов Б. С., *Сравнительное изучение цивилизаций*, Москва, 2001.
- Жуков В. И., *Социјални развој и развој цивилизација: дијалектика зависности*, Москва, 1996.
- Зјуганов Геннадј, *Руска геополитика*, „Култура“, Београд, 1999.

73) Исто, стр. 28.

74) Федерико Мајор, „Сутра је увек касно“, нав. дело, стр. 256.

75) Опширније у овоме видети у раду аутора: Д. Ж. Маркович, „Глобализација и десуверенизација“, *Социологическая наука и социјална практика*, № 1, 2014, стр. 125-139.

- Лосан Алексеј, „Оснива ли Русија нову Европску унију или нови СССР“, *Геополитика*, 8, 2014.
- Мајор Федерико, „Сутра је увек касно“, *Југословенска ревија*, Београд, 1991.
- Маркович Д. Ж., „Глобализација и десуверенизација“, *Социологическая наука и социальная практика*, № 1, 2014.
- Мредлова М.М., *Цивилизација мировија*.
- Нанси Жан Лик, „О неспособности Запада да се шири као цивилизација“, *НИН*, 3063/2009.
- Парсонс Талкот, *Модерна друштва*, Градина, Ниш, 1992.
- Пејлин Ли и др., *Друштвена стратификација у земљама БРИК-а: промене и перспективе*, Завод за уџбенике, Београд, 2014.
- Попов Чедомир, „Вредности српског друштва за будућност, шта Србија мора чинити у XXI веку“, *НИН*, 3/01/08.
- Решетњиков Леонид, „Русија је цивилизацијска алтернатива Западу“, *Глобална дестабилизација* (приредили: Слободан Ерић и др.), *Geopolitika press*, Београд, 2013.
- Тартаља Смиља, „Цивилизација“, *Енциклопедија политичке културе*, „Савремена администрација“, Београд, 1993.
- Тесла Никола, *Чланци*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- Тојнби Арнолд, *Истраживање историје I и II*, Просвета, Београд, 1970.
- Тошенко Т., *Авангарне технологије: социјалне проблеме квалитета радничке снаге*, МГСУ, Москва, 1996.
- Фукујама Франсис, *Судар култура*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1997.
- Черняк Е. Б., „Цивилографија“, *Международние отношения*, Москва, 1996.
- Чешков М. А., *Постиндустријски мир*, РСС, Москва, 2001.
- Mojsi Dominik, *Geopolitika emocija : kako kulture straha, poniženja i nade utiču na oblikovanje sveta*, CLIO, Beograd, 2012.
- Marković Danilo Ž., „Univerzacija tržišne privrede i njen uticaj na odnose u Evropskoj uniji“, *Izzivi globalizacije in društvenoekonomsko okolje EU*, Novo Mesto, 2014.

Danilo Z. Markovic

RUSSIA AND CIVILIZATIONAL CHANGES IN THE MODERN GLOBALIZED SOCIETY

Resume

This paper analyzes the conceptual determination of civilizations, their reality and relations in modern times. In this context, points to the diversity of their relations and in particular the importance of organizations such as Euro-Asian Union and BRIC

countries, the future of planetary civilization as an alternative to the existing civilization. The author underlines that the research and critical reflection of the integration process should pay attention to what do they represent for preserving cultural identity, and related to that state integrity and sovereignty.

Keywords: civilization, civilization concerns, alternative civilization

* Овај рад је примљен 17.08.2015. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 12.08.2016. године.